

MA'NAVIYATNING SIYOSAT, HUQUQ VA HOKIMIYATDAGI O'RNI

*O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining 2-sonli Toshkent akademik
litseyi ma'naviyat asoslari fani o'qituvchisi
Isroilova Lazokat Gafurjanovna*

Annotatsiya. Maqolada ma'naviyatning huquqshunoslik sohasidagi, siyosiy jarayonlardagi hamda hokimiyat organlarida tutgan o'rni ham ularning o'zaro bir-biriga bog'liq tomonlari ochib berilgan va bu to'g'risida fikrlar biladirilgan. Bundan tashqari ma'naviyatning o'zigi hos xususiyatlari va yurtimiz siyosatidagi tutgan o'rni to'g'risida fikr va mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar. Siyosat, huquq, huquqshunoslik, hokimiyat, ma'naviyat, ma'rifat, madaniyat, O'zbekiston Respublikasi, tarbiyalash, o'zaro munosabat, siyosiy jarayon.

Ma'naviyat taraqqiyotida davlat tomonidan olib boriladigan siyosatning roli nihoyatda kattadir. Qaysi mamlakatda ma'naviyat va ma'rifatni yuksak darajaga ko'tarish, u haqida g'amxo'rlik qilish davlat siyosat darajasiga ko'tarilgan bo'lsa, o'sha mamlakatda tinchlik, barqarorlik vujudga keladi, ilm-fan, ma'rifat va madaniyat rivojlanadi. Bu o'z navbatida mamlakat oldida turgan turli eng murakkab muammolarni ham hal etish imkonini yaratadi. Davlat o'z faoliyatida ma'naviyat va ma'rifatni rivojlantirishni ustuvor vazifa sifatida qaragandagina uning barqaror taraqqiy etishi uchun imkoniyatlar kengayib boradi. Bu holatni to'g'ri anglagan mamlakatimiz rahbariyati, xususan mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq ma'naviyat va ma'rifatni rivojlantirishga alohida ahamiyat berib, unga rahnamolik qilib kelayotirlar. Yurtboshimizning biror nutqi, asari yo'qki, ularda u yoki bu jihatdan ma'naviyat va ma'rifat masalalariga yondashmagan bo'lsinlar.

Ma'naviyat va ma'rifatni rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko'tarilganligining yaqqol misoli qilib 1994 yil 23 aprelda «Ma'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazini tashkil etish to'g'risida»gi, 1996 yil 9 sentyabrdagi «Ma'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazi faoliyatini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish to'g'risida» Prezidentimiz farmonlarini, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 25 iyuldagi «Ma'naviy-ma'rifiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish va uning samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori, Respublika Oliy Majlisi birinchi chaqiriq to'qqizinchi sessiyasida qabul qilingan «Kadrlar tayyorlashning milliy dasguri va umumiy o'rta ta'limni isloh qilish to'g'risida»gi qonunni va boshqalarni ko'rsatishimiz mumkin. Keyingi o'tgan davr maboynida yuqorida qabul qilingan farmon va qonunlarni bajarish yuzasidan bir qator ijobiy ishlar amalga oshirildi.

Bunga misol qilib milliy-ma'naviy merosimizning tiklanishi borasidagi yutuqlarimizni ko'rsatishimiz mumkin. Mustaqillik yillari tom ma'noda iqtisodiy o'nglanish, iqtisodiy tiklanish, iqtisodiy rivojlanish, ma'naviy o'nglanish, ma'naviy poklanish, ma'naviy yuksalish harakatlari bilan tamomila uyg'un holda borganligi tarixiy haqiqat.

Xalqimizning azaliy qadriyati, sevimli bayrami «Navro'z» 1991 yildan boshlab 21 mart umumxalq bayrami sifatida nishonlanadigan bo'ldi. 1993 yil buyuk mugasavvuf Bahouddin Naqshband hazratlari tavalludining 675 yilligi nishonlandi. 1994 yil Ulug'bek yili deb e'lon qilinib, tavalludining 600 yilligi nishonlandi, asarlari nashr etilib, u barpo etgan rasadxona ta'mirlandi. 1996 yil mamlakatimizda va jahon miqyosida Amir Temur yili sifatida nishonlandi. Muhtasham Temuriylar tarixi davlat muzeyi tashkil etildi. 1997 yil esa musulmon dunyosida «Islom dinining gumbazi» deb tan olingan qadimiy Buxoro, ochiq osmon ostidagi muzey bo'lmish Xiva shaharlarining 2500 yilligi, 1998 yil buyuk muhaddis Imom al-Buxoriy tavalludining 1225, ulug' astronom Ahmad al-Fargoniyni 1200 yilliklari tantana qilindi.

1999 yilda esa «Alpomish» xalq eposining 1000, buyuk sarkarda Jaloliddin Manguberdi taval- ludining 800 yilligi nishonlangan bo'lsa, 2000 yilda Abu Mansur M oturidiyning 1130, Islom huquqshunosligining peshvosi Burhoniddin Marg'iloniyning 910 yilligi nishonlandi. 2001 yilda esa o'lkamizda ajdodlarimizning biz avlodlarga qoldirgan ma'naviy-tarixiy merosi - «Avesto»ning 2700 yilligi nishonlandi. Yuqorida keltirilgan misollar mustaqil O'zbekiston davlati- ning ma'naviyatimizni tiklash va rivojlantirish borasida olib borayotgan siyosati borasidagi yutuqlarimizdan bir nishona xolos.

Siyosat - bu muayyan davlatlar hokimiyati, siyosiy partiyalar, ijtimoiy-siyosiy harakatlar, jamoat tashkilotlarining mamlakat ichki hayotida va xalqaro maydonda xalqlar, millatlar, ijtimoiy guruhlarining maqsad va manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan faoliyatidir.

Siyosat har qanday jamiyatda ham davlat faoliyatini ifoda etadi. Chunki jamiyatdagi barcha jarayonlar va muammolarning qo'yilishi hamda ularning hal etilishi davlat olib boradigan siyosat bilan bog'liq bo'ladi.

Siyosat eng yirik ikki yo'nalishga - tashqi va ichki siyosatga bo'linadi. O'z navbatida ular ham o'zining bir necha tarmoqlariga bo'linadilar. Bu yerda gap uning tarmoqlari haqida emas, balki siyosatning ma'naviyat bilan munosabatlari haqida bormoqda.

Siyosat mamlakat ichki hayotida ikki yunalishda olib borilishi mumkin. Ularning biri taraqqiyparvar, insonparvar, adolatli siyosat bo'lsa, ikkinchisi adolatsiz, reaksiyon siyosatdir.

Mamlakatda olib boriladigan bunday adolatsiz, reaksiyon siyosat nafaqat uning ichdan yemirilishiga, balki xalqaro munosabatlarda ham obro'-e'tiborining tushishiga olib keladi. Xullas, bunday siyosatning olib borilishi mamlakatni halokatga olib keladi.

Adolatsiz, reaksiyon siyosatga qarama-qarshi o'laroq taraqqiyparvar, insonparvar, ma'rifatparvar siyosat mamlakat va uning xalqi manfaatlariga xizmat qiladi. Bunday siyosat eng avvalo inson zotini ulug'lashni, uning

moddiy va ma'naviy manfaatlarini himoya qilishni, mamlakatda tinchlik, barqarorlikni ta'minlashni maqsad qilib oladi. Ilm, ma'rifat, madaniyatni, texnika, texnologiyani rivojlantirish, fuqarolarning zamonaviy bilimni egallashlariga keng yo'l ochish va g'amxo'rlik qilish taraqqiyparvar, insonparvar, ma'rifatparvar siyosatning muhim yo'nalishini tashkil etadi.

Bunday siyosatning ustuvorligi va ma'naviyatli tomoni shundaki, u mamlakatda mavjud muammolarni hal qilishda vazminlik vaziyatini vujudga keltiradi, har qanday to'palon va beboshlikning oldini olishga, eng murakkab munozarali muammolarni ham muzokoralar, baqslar yo'li bilan hal qilishga yordam beradi.

Davlat taraqqiyotparvar, insonparvar, ma'rifatparvar siyosat olib borishni maqsad qilib olgan va unga amal qilgan bo'lsa, u albatta tashqi siyosatda ham o'zga xalqlarning yerlarini tortib olish, ularni asoratga solish, talonchilik qilish kabi tajovuzkor siyosatni emas, balki barcha davlatlar bilan tinch-totuv yashash, o'zaro hamkorlik qilish siyosatini olib boradi. Tashqi siyosatda bunday yo'lni tutgan davlatlar qurollanish uchun ketadigan xarajatlarni mamlakatning ma'naviy va ma'rifiy rivojlanishiga sarflaydi. Mustaqil O'zbekistonda Islom Karimovning bevosita raqnamoligida ham ichki ham tashqi siyosatda taraqqiyotparvar, insonparvar va ma'rifatparvar siyosat olib borildi. Buning natijasida O'zbekistonning xalqaro maydonda obro'-e'tibori tobora oshib bordi. U tanlagan yo'l jahondagi mamlakatlar tomonidan tan olinmoqda. 1997-yil mamlakatimizda «Inson manfaatlari» yili, 1998-yil «Oila» yili, 1999-yil «Ayollar» yili, 2000-yil esa «Sog'lom avlod» yili sifatida iz qoldirdi. 2001 yil «Onalar va bolalar» yili sifatida o'g'gan bo'lsa, 2002-yil «Qdaiyalarni qadrlash» yili sifatida o'tdi. Siyosatning ma'naviy hayotga real ta'siri mamlakatda ma'rifatni, ilm-fan, adabiyot va san'atni rivojlantirish to'g'risida ko'rsatadigan amaliy ishlarda namoyon bo'ladi.

O'z navbatida fuqarolarning yuksak ma'naviyatga va ma'rifatga ega bo'lishlari mamlakatning har tomonlama rivojlanishiga

o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi.

Ma'naviyat va ma'rifatga tayangan mamlakatda tinchlik, barqarorlik hukmron bo'ladi va u taraqqiy qilib boraveradi. Ma'naviyati va ma'rifati yuksak xalqning davlati ham har tomonlama yuksalib boraveradi. Ma'naviyat o'zining salohiyati bilan xalq va mamlakat hayotida siyosatni to'g'ri, adolatli, insonparvarlik yo'nalishida olib borishda katga ahamiyatga egadir. Davlatning kuch- qudrati, uning barkamolligini ta'minlashning muhim omillaridan biri siyosatni ana shu yo'nalishda olib borish sanaladi. Ayni vaqgda ma'naviyat davlat siyosatini ommaga yetkazib turishga yaqindan yordam beradi.

Ma'naviyat va huquq, ularning o'zaro munosabati.

Ma'naviyat va huquq bir-biri bilan bog'likdir. Jamiyat, davlat doirasida huquq normalarining belgilanishi odamlarning qaysi darajada ma'naviyatga ega bo'lishlariga bog'liqdir. Mamlakat miqyosida qabul qilinadigan konstitutsion qonunlar va boshqa me'yoriy hujjatlarning darajalari shu mamlakat fuqarolarining ma'naviyati va sissiy madaniyatini ifoda etadi. Bu masalaning bir tomoni.

Ikkinchidan, konstitutsion qonunlar va boshqa me'yoriy hujjatlar fuqarolarning huquq va erkinliklari, burchlarini va davlat siyosatining yo'nalishlarini fuqarolarning ma'naviyati rivojlanishi darajalariga mos ravishda rasman belgilab beradi. Ammo, shuni alohida ta'kidlash lozimki, yuqoridan turib qonun qabul qilish har qanday yuksak darajadagi qonun va me'yoriy hujjatlar faqat fuqarolarning ma'naviy salohiyati va siyosiy ongi darajasidagina amal qiladi, undan nariga o'ta olmaydi. Aslini olganda, odamlarning ma'naviyati va siyosiy ongi qabul qilinadigan qonunlar va boshqa hujjatlarda belgilanadigan rasman normalardan yuqori bo'lishi kerak. Ana shundagina fuqarolar jamiyatning taraqqiy qilishida faol ishtirok etadilar.

Mustaqil O'zbekiston davlati fuqarolarning ma'naviyati, siyosiy va huquqiy ongini o'stirish sohasida doimiy g'amxo'rlik qilib kelmokda. Buni mustaqil Vatanimizning birinchi asosiy qonuni hisoblangan Konstitutsiyamizda yaqqol ko'rishimiz mumkin.

Konstitutsiyamizda milliy xususiyatlarimiz va qadriyatlarimizdan kelib chiqib, bir qator huquqiy normalar belgilanganki, u xalqimiz ma'naviyati, qalbi va ruhiyati qirralarini o'zida ifoda etgan. Jumladan, «Voyaga yetmaganlar, mehnatga layoqatsizlar va yolg'iz keksalarning huquqlari davlat qimoyasidadir», «Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidirlar», «Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat va davlat muhofazasida bo'lish xuquqiga ega», «Davlat va jamiyat yetim bolalarni boqish, tarbiyalash va o'qitishni ta'minlaydi, bolalarga bag'ishlangan hayriya faoliyatini rag'batlantiradi», «Onalik va bolalik davlat tomonidan muhofaza qilinadi» kabi moddalar ko'rsatib o'tilgan.

Ko'rinib turibdiki, Konstitutsiyadan keltirilgan har bir moddada davlatimizning fuqarolari huquqlari, erkinliklarini ta'minlash, ularni modsiy va ma'naviy jihatdan o'stirish to'g'risida ko'rsatayotgan g'amxo'rliqi o'z ifodasini topgan. Mamlakatimizda fuqarolarimizning xuquqiy bilimlarini oshirish to'g'risida izchillik bilan siyosat olib borilmoqsa. Jumladan, 2019 yil 11-13 sentabrda Toshkentda inson huquqlarini ta'minlovchi milliy muassasalarning faoliyatiga bag'ishlangan xalqaro seminar o'gkazildi. Bu seminarda inson huquqdarini ta'minlashdek eng dolzarb masala muhokama etildi. Prezidentimiz farmoni bilan inson huquqlari bo'iicha O'zbekiston Respublikasi milliy Markazi tashkil etildi. Bu davlatimizning umuminsoniy ma'naviy qadriyatlarni ta'minlash yo'lidagi dadil ildamlashdir.

Davlat tili to'g'risida qonun qabul qilinganligiga (1989 yil 21 oktabr) 35 yildan oshdi. Tilimizga beriladigan bunday imkoniyat uchun qanchadan-qancha millatparvar odamlarimiz kurash olib bordilar. Lekin vaqt o'tishi bilan «his-hayajonlarimiz» so'nib bormoqqa. Ammo, bir qator joylarda davlat tilini joriy qilish qoniqarsiz ahvolda ekaniga achinasan kishi. Xususan, hujjatlar rus tilida tuldirilashi, hisobotlar rus tilida talab qilinadi, majlis bayonlari rus tilida olib boriladi.

Aslida davlat tilini barcha jabhalarda joriy etish bo'yicha respublika, viloyatlar va shaharlarda maxsus hay'at tuzilgan. Bunday

hay'atlarning ishi ham sust, talab darajasida emas. Bu hol albatta ma'naviyatimiz rivojiga o'zining salbiy ta'sirini o'tkazadi.

Qonunlarni bilish, ularga itoat etish, o'z huquqlarini, erkinliklarini va burchlarini tushunib yetish har bir fuqaroning yuksak ma'naviy fazilati. Bu adolatli, demokratik, huquq ustuvorligiga asoslangan yangi jamiyat qurishning ham kafolatidir. Xuddi shu ma'noda yoshlarimiz, talabalarimiz huquqiy bilimlarni chuqur o'zlashtirishlari va siyosiy ongilarini rivojlantirishlari bugungi kunimizning eng dolzarb muammosi hisoblanadi.

Hokimiyat boshqaruv tizimiga ma'naviy barkamol shaxslarni jalb qilish davlat taraqqiyotining muhim sharti

Hokimiyat o'z mohiyati va maqomiga ko'ra rahbarlik va hukmronlik qilish munosabatlarini ifoda etuvchi tushunchadir. Hokimiyat alohida shaxs, guruh, odamlar, tashkilot, siyosiy partiya, davlatning ijtimoiy qamkorlikning boshqa ishtirokchilariga kuch ishlatish yoki kuch ishlatmaslik vositalari va uslublari yordamida o'z irodasini o'tkazish va ularning harakatlarini boshqarishni anglatadi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, davlat hokimiyati va boshqaruv idoralarini yangidan tashkil etdi. Natijada yangi davlat organi viloyat, shahar va tuman hokimligi boshqaruvi vujudga keltirildi. Hokimliklar o'z faoliyat doirasida O'zbekiston Respublikasi qonunlarini, Prezident farmonlarini, davlat hokimiyati yuqori organlarining xuquqiy hujjatlarini amalga oshiradilar, respublika va mahalliy ahamiyatga molik masalalarni muhokama etish, hayotga joriy qilishda bevosita ishtirok etadilar. Shu jumladan, hokimliklar davlatning ma'naviyat va ma'rifat sohasidagi siyosatini amalga oshirishda ham mas'uldirlar.

Ma'naviyat hokimiyat tizimida turli tabaqa, turli toifadagi aholining umumiy manfaatlarini o'zida mujassam etib, ularning bir mamlakat fuqarosi sifatida umumiy ehgiyojlarini qondirishning muhim omili sanaladi.

Mustaqil O'zbekiston xalqi o'z oldiga huquqiy demokratik

davlatni barpo etishni maqsad qilib quygan. Bu maqsadning samarali amalga oshishi davlat boshlig'i va joylardagi hokimlarning dunyoqarashi, og'ir paytlarda eng maqbul va eng to'g'ri yo'nalishni tez anglab olish qobiliyati bilan bog'liq. Darhaqiqat, jamiyat va insoniyat taraqqiyotida shaxsning roli benihoya katta. Rahbar - shaxsning ma'naviy, ijtimoiy-siyosiy barkamolligi, qanday maqsad va g'oyalar bilan yashayotganligi muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun ham Sharq donishmandlari hokimiyat tepasida turgan kishi qanchalik dono, aqlli va sezgir bo'lsa, bu o'sha davlat, uning xalqi uchun ham shunchalik katta baxt deyish gan. Ya'ni Sharq mutafakkirlari davlat va jamiyat, podsho va raiyat haqida yozganda, nufuzli insonning ma'naviy yetukligiga, pokpigiga asosiy e'tiborini qaratib, adolat, rosggo'ylik, mehr-shafqat, saxovat va qanoat kabi sifatlarni himoya qilganlar.

Buyuk mutafakkir Abu Nasr Forobiy «Fozil kishilar shahri» nomli asarida davlatni boshqaruvchi rahbar shaxsning o'n ikki fazilatini sanab o'tadi. Uning fikriga ko'ra, rahbar avvalo sog'lom, aqlli, xushyor, zakovatli odam bo'lishi, qalbida adolat tuyg'usi jo'sh urib turishi, do'stu dushmani, rost va yolg'onni ajratadigan bo'lishi kerak. Davlatni fozil kishilar boshqarishi lozim. Fozil kishilar ko'paygan shaharlarda osoyishtalik, farovonlik ham bo'ladi, deb ko'rsatadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqadigan bo'lsak, hozirgi mustaqillik sharoitida davlat rahbaridan, hokimiyat tizimida ishlayotganlardan juda katta mas'uliyat va fidoiylik talab etiladi. Hokimiyat tizimidagi har bir rahbar shaxs butun hayot zavqini mashaqqatga almashtirgan, o'z hayoti va jonini mamlakat va xalq hayoti yo'liga tikkan vatanparvar, xalqparvar, halol, pok, to'g'ri, qo'yingchi, har tomonlama yuksak ma'naviyatli, barkamol inson bo'pishi kerak.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Samarkand va Navoiy viloyatlari Kengashlarining navbatdan tashqari, sessiyalarida so'zlagan nutqlarida ta'kidlaganidek, lavozim kishiga kibru havo, boylik to'plash va kayfu safo uchun berilmaydi. Aksincha, u yuk va mas'uliyatni, hayotning bugun rohat-farog'atdan kechishni, kerak bo'lib qolganda o'zidan kechishni talab

qiladi. Bunday qarash har birimiz uchun, shu jumladan, ayniqsa, hokimiyat tizimida ishlayotganlar uchun odatga aylanishi, hayotimizga singib ketishi kerak.

Rahbar xodimlar o'z hayot faoliyatlarida davlatchilik, el-ulusni boshqarishda adolat, vatan, xalq manfaatini har narsadan ustun qo'yish tamoyillariga amal qilishlari yuksak, ma'naviylik mezonlariga mos tushadi. Agar rahbar xodim ayshu-ishratga berilib, o'zining talabchanlik, tashkilotchilik va rahbarlik burchini unutib qo'ysa, o'sha joyda qonunga rioya qilish, tartib-intizom masalalari qolipdan chiqib ketishi tabiiy hol. Rahbar o'z faoliyatida mahalliychilik, oshna-og'aynigarchilik, qarindosh-urug'chilik kabilarga yo'l qo'ysa, bu taraqqiyotimiz va tinch-farovon hayotimizga xavf soladigan tahdidga aylanadi. Hokimiyat tizimidagi rahbar xodimlarning ma'naviy qiyofasidagi bunday salbiy illatlar jamiyatimiz, mustaqilligimiz uchun katta xavf ekanligi, atroflicha bayon qilib berilgan. Gap shundaki, hokimiyatning boshqaruv tizimida ishlayotgan rahbar xodimlar amaldan mag'rurlanib, boshi aylanib, o'z faoliyatida mahalliychilik, oshna og'aynichilik, urug'-aymoqchilik illatiga yo'l qo'ysa, bunday rahbar xudbinlik kasaliga duchor bo'lib, oyog'i yerdan uziladi. El-ulus nazaridan qoladi. Prezidentimiz aytganidek, rahbarlar kelib ketadi, el, xalq qoladi. Lekin ana shu rahbar xalq ko'nglidan o'ziga joy topa oldimi? Esda qoladigan biror hayrli ish qila oldimi?

Kimdan bog' qoldiyu, yaxshi nom, yaxshi xotira qolayaptiyu, kimdan yomon nom, dog', isnod qolayapti, buni odamlarning o'zlari ajratib oladi.

Xulosa shuki, mustaqilligimizni mustahkamlash, xalq ishonchini qozonish uchun hokimiyatni boshqaruv tizimiga ma'naviy barkamol shaxslarni jalb qilish taraqqiyotimizning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ortiqov N. Ma'naviyat: milliy va umuminsoniy qadriyatlar. - T; "O'zbekiston", 1997. B.56.

2. Shomaqsudov Sh., Shorahmedov Sh. “Hikmatnoma”. B. 122.
3. Mavrulov A. Vatanni sevish mas’uliyati. T:“Sano-standart” B. 46.
4. Ziyomuhammadov B. Komillikka eltuvchi kitob.T; “TURONIQBOL”, 2006. B.191
5. Komilov T., Abidova S. Milliy axloqiy qadriyatlar va ularning tarbiyaviy ahamiyati. O‘zR FA, “Fan”, 2000.B.20
6. Mustaqillik: izohli ilmiy-ommabop lug‘ati. (A. Jalolov va Xonnazarov umumiy tahririda). – T; Sharq, 1998, B. 279
7. Mustaqillik: izohli ilmiy-ommabop lug‘at. –T; “Sharq”, 1998. B.33.
8. Musurmonova O. Oila ma’naviyati – milliy g‘urur. T; “O‘qituvchi”, 1999. B.198.
9. Ma’naviyat: asosiy tushunchalar izohli lug‘ati. “G‘.G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi”. T; 2010. B. 707.
10. Muhammad payg‘ambar qissasi. Hadislar. T; “Kamalak”. 1991. B.51-60, 61
11. Milliy istiqlol g‘oyasi: ko‘rgazmali vositalar. T; «Ma’na-viyat”, 2001. B.12.
12. Koshifiy V.H. Axloqi Muhsiniy. – T; O‘zME, 2010.
13. Majidov N. Oila – muqaddas Vatan. Sog‘lom avlod uchun. №1. 2000. B.25